

Warszawa, dnia ²⁵... maja 2021 r.

507
...../2021/54942/PIP/PKu/ZG

**Szanowna Pani
Beata Pietruszka
Podlaska Kurator Oświaty
Rynek Kościuszki 9
15-950 Białystok**

Szanowna Pani Kurator,

I. WPROWADZENIE

Do Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka zwróciła się adw. Anna Jaczun, pełnomocniczka [REDAKTOWANE] – przedstawicielki ustawowej małoletniej [REDAKTOWANE]. W piśmie do Fundacji mec. Jaczun wskazała, że Dyrektor Zespołu Szkół Katolickich im. Matki Bożej Miłosierdzia w Białymstoku wypowiedziała umowę o kształcenie [REDAKTOWANE] w trybie natychmiastowym, czego przyczyną miało być jej społeczne zaangażowanie i udział w pokojowym proteście. Pełnomocniczka przedstawiła HFPC komplet dokumentów, na podstawie których sporządzona została w przedmiotowej sprawie opinia prawna z punktu widzenia standardów międzynarodowych – przede wszystkim Europejskiej Konwencji Praw Człowieka oraz Konwencji o prawach dziecka.

II. STAN FAKTYCZNY

Z przedstawionego w piśmie adw. Anny Jaczun stanu faktycznego i załączonej dokumentacji wynika, że umowa o kształcenie [REDAKTOWANE] (nr [REDAKTOWANE]) zawarta została dnia 3 czerwca 2019 r., a do jej wypowiedzenia ze skutkiem natychmiastowym doszło dnia 27 kwietnia 2021 r. Jako podstawę wypowiedzenia umowy Dyrektor szkoły wskazała § 7 pkt 1 umowy, zgodnie z którym szkoła może wypowiedzieć umowę ze skutkiem natychmiastowym w przypadku nieprzestrzegania przez dziecko obowiązujących wewnątrzszkolnych przepisów. W piśmie zawierającym wypowiedzenie umowy nie wskazano, które przepisy dokładnie złamać miała uczennica, jednak z rozmowy ustnej wynikać miało, że [REDAKTOWANE] należała do „negatywnej grupy rówieśniczej”, tj. do młodzieżówki Lewicy. Co więcej, do wypowiedzenia umowy dojsć miało dzień po przesłuchaniu [REDAKTOWANE] w charakterze osoby, co do której

istnieje uzasadniona podstawa o sporządzenie wniosku o ukaranie w sprawie o wykroczenie z art. 116 § 1a Kodeksu wykroczeń – uczennica uczestniczyć miała w pokojowym zgromadzeniu publicznym w dniu 8 marca 2021 r.

Pełnomocniczka przedstawicielki ustawowej małoletniej podkreśliła w piśmie do Fundacji, że [REDAKTURA] jest osobą z orzeczeniem o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, z czego wynika konieczność realizowania indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego. Jej zachowanie wcześniej nie budziło zastrzeżeń i – jak wskazuje pełnomocniczka – nie stosowano wobec niej innych przewidzianych w statucie środków wychowawczych. Pełnomocniczka podniosła również zarzut niedopełnienia wymogów formalnych przez dyrektor szkoły poprzez nieprzedstawienie uchwały rady pedagogicznej o skreśleniu z listy uczniów. Adwokat Anna Jaczun podkreśliła ponadto, że umowę wypowiedziano na dwa miesiące przed zakończeniem roku szkolnego i nie wskazano, gdzie uczennica mogłaby realizować obowiązek szkolny i zaliczyć bieżący rok, a przeniesienie się uczennicy do innej szkoły publicznej miało być możliwe wyłącznie dzięki zaangażowaniu Jolanty Nowackiej oraz dobrej woli dyrekcji Liceum Ogólnokształcącego [REDAKTURA] w Białymstoku. Usunięcie ze szkoły było tym samym szczególnie dolegliwe.

Zgodnie z opublikowanym na stronie internetowej Zespołu Szkół Katolickich oświadczeniem z dnia 7 maja 2021 r., rozwiązanie umowy miało być spowodowane zachowaniem małoletniej, które „pozostawało w jawnej sprzeczności z katolickim charakterem szkoły”. W komunikacie stwierdzono, że rodzice mogą w ramach wyboru szkoły zdecydować się na szkołę o konkretnym profilu światopoglądowym, a rozpoczęcie kształcenia w takiej szkole jest równoznaczne z przyjęciem na siebie obowiązku respektowania wskazanych w statucie obowiązków. Podkreślono również, że analiza sprawy nie wykazała, by w opisanej sytuacji doszło do naruszenia prawa¹.

III. STAN PRAWNY

Helsińska Fundacja Praw Człowieka jest organizacją pozarządową, której statutowym celem jest działanie na rzecz ochrony praw człowieka. Szczególnym przedmiotem zainteresowania Fundacji jest wolność wyrażania przekonań i wolność zgromadzeń. Po wnikliwej analizie przesłanej dokumentacji, HFPC pragnie zwrócić uwagę na możliwe naruszenie praw [REDAKTURA] wskutek wypowiedzenia umowy przez Dyrektor Zespołu Szkół Katolickich im. Matki Bożej Miłosierdzia w Białymstoku.

¹ Oświadczenie Stowarzyszenia Rodzin Katolickich Archidiecezji Białostockiej z dnia 7 maja 2021 r., <https://szkola-katolicka.pl/> (dostęp: 20.05.2021 r.).

Na wstępie podkreślić należy, że zgodnie z art. 2 Protokołu nr 1 do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (dalej: *EKPC, Konwencja*), nikt nie może być pozbawiony prawa do nauki. Przepis ten co do zasady nie zakazuje stosowania wszelkich sankcji dyscyplinarnych wobec uczniów, w tym usunięcia ze szkoły, sankcje te nie mogą jednak stać w sprzeczności z prawami gwarantowanymi w Konwencji i jej protokołach. Muszą one również być przewidywalne dla osoby, wobec której mogą być zastosowane, proporcjonalne, a także służyć realizacji uzasadnionego celu. W swoim orzecznictwie Europejski Trybunał Praw Człowieka (dalej: *ETPC, Trybunał*) podkreślił stanowczo, że **usunięcie ze szkoły jako kara za korzystanie z wolności wypowiedzi przez ucznia stanowi naruszenie art. 2 Protokołu nr 1 do EKPC².**

Wolność zgromadzeń stanowi szczególnie przejaw korzystania przez jednostki z wolności wyrażania opinii³, stanowiącej w ocenie Trybunału jeden z istotnych fundamentów demokratycznego społeczeństwa⁴. Z tego względu **wypowiedzi polityczne i dotyczące spraw o znaczeniu publicznym podlegają szczególnie silnej ochronie**. Podejmowanie czynności przez Policję i nakładanie wszelkich sankcji, jak wskazuje L. Garlicki, musi być oceniane nie tylko w kontekście reakcji na konkretną wypowiedź, ale także w aspekcie prewencyjnym, jako ostrzeżenie dla potencjalnych autorów wypowiedzi, wywołujące w debacie publicznej tzw. efekt mrożący⁵. Trybunał podkreśla wręcz, że „**sama możliwość ingerencji ze strony organów władzy lub ze strony podmiotów prywatnych działających bez odpowiedniej kontroli lub nawet z poparciem władzy może stanowić poważny ciężar dla swobodnego kształtowania idei i debaty demokratycznej oraz może wywierać na nie zniechęcający wpływ**”⁶.

O wolności zgromadzeń i zrzeszeń stanowi art. 11 EKPC. Wolność ta ma w ocenie Trybunału charakter fundamentalny dla funkcjonowania demokratycznego społeczeństwa, a jej istota polega na możliwości publicznego wyrażania opinii i sprzeciwu w odniesieniu do polityki władz publicznych. Za M.A. Nowickim powtórzyć należy, że „[p]rawo zapisane w art. 11 Konwencji chroni demonstrację, która może irytować lub obrażać osoby sprzeciwiające się ideom lub żądaniom, jakie usiłuje głosić. Jego gwarancje odnoszą się do wszystkich zgromadzeń z wyjątkiem

² Zob. wyrok ETPC z dnia 12.12.2017 r. w sprawie *Çölgeçen i inni przeciwko Turcji*, skargi nr 50124/07 i inne, §§ 47-57

³ Zob. np. wyrok ETPC z dnia 26.04.1991 r. w sprawie *Ezelin przeciwko Francji*, skarga nr 11800/85, § 37.

⁴ Wyrok ETPCz z dnia 7.12.1976 r. w sprawie *Handyside przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, skarga nr 5493/72, § 49.

⁵ L. Garlicki [w:] L. Garlicki (red.), *Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Komentarz*, Legalis, komentarz do art. 10.

⁶ Wyrok ETPCz z dnia 25.10.2011 r. w sprawie *Altuğ Taner Akçam przeciwko Turcji*, skarga nr 27520/07, LEX nr 1001020, § 81.

tych, w których organizatorzy i uczestnicy mają gwałtowne zamiary lub w inny sposób zaprzeczają podstawom społeczeństwa demokratycznego”⁷.

Doniosłe znaczenie prawa do udziału w pokojowym zgromadzeniu znacząco wpływa na możliwość zastosowania sankcji wobec jego uczestników. Mając to na uwadze, **osoby biorące udział w pokojowym zgromadzeniu nie powinny obawiać się sankcji**⁸ – a jeśli mimo to państwo zdecyduje się na ukaranie uczestników zgromadzenia, musi ze szczególną wnikliwością rozważać proporcjonalność grożącej im kary⁹.

Ograniczenie możliwości karania uczestników zgromadzeń publicznych wynika między innymi z ryzyka wystąpienia efektu mrozącego, a więc w kontekście wolności zgromadzeń takiej sytuacji, w której ich potencjalni uczestnicy będą obawiali się wzięcia w nich udziału¹⁰. Co więcej, w przypadku zgromadzeń o charakterze politycznym, wszelkie próby ich tłumienia mogą zniechęcać obywateli do brania udziału w debacie publicznej, w szczególności do politycznego zaangażowania się po stronie innej, niż rządowa¹¹.

Wolność zgromadzeń nie ma charakteru absolutnego i Konwencja dopuszcza pewne jej ograniczenia – w art. 11 ust. 2 EKPC wskazano, że korzystanie z wolności zgromadzeń może podlegać jedynie takim ograniczeniom, które określa ustawa i które są konieczne w społeczeństwie demokratycznym z uwagi na interesy bezpieczeństwa państwowego lub publicznego, ochronę porządku i zapobieganie przestępstwom, ochronę zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób.

Z przepisu tego wynika wymóg, by ograniczenie wolności zgromadzeń przede wszystkim wynikało z ustawy, a ponadto wiązało się z koniecznością ochrony jednego ze wskazanych dóbr prawnie chronionych i było konieczne w demokratycznym społeczeństwie. Analizując pierwszą z powyższych przesłanek podkreślić należy, że w ocenie Trybunału wiąże się ona z pewną przewidywalnością ograniczenia, a więc możliwością ustalenia, że w określonym stanie faktycznym nie będzie możliwe wykonywanie danego prawa lub będzie się ono wiązało z koniecznością spełnienia dodatkowych wymagań¹². Nieprzewidywalność ingerencji w możliwość korzystania z wolności zgromadzeń może zatem stanowić przesłankę jej niezgodności z Konwencją.

⁷ M. A. Nowicki [w:] *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, wyd. VII, Warszawa 2017, LEX, art. 11.

⁸ Zob. wyrok ETPC z dnia 18.06.2013 r. w sprawie *Gün i inni przeciwko Turcji*, skarga nr 8029/07, § 83.

⁹ Zob. wyrok ETPC z dnia 15.05.2014 r. w sprawie *Taranenko przeciwko Rosji*, skarga nr 19554/05, § 87.

¹⁰ Zob. wyrok ETPC z dnia 29.11.2007 r. w sprawie *Balçık i inni przeciwko Turcji*, skarga nr 25/02, § 41.

¹¹ Zob. wyrok ETPC z dnia 31.07.2014 r. w sprawie *Nemtsov przeciwko Rosji*, skarga nr 1774/11, §§ 77 – 78.

¹² Zob. wyrok ETPC w sprawie *Djavit An...*, § 65.

Art. 11 Konwencji odnosi się nie tylko do wolności zgromadzeń, ale i do **wolności zrzeszeń**, oznaczającej swobodę jednostki do dobrowolnego łączenia się z innymi bez ingerencji państwa dla osiągnięcia określonego wspólnego celu. Podobnie jak wolność zgromadzeń, wolność zrzeszeń stanowi przejaw szczególnej ochrony wolności wyrażania opinii, zawartej w art. 10 EKPC¹³. W ocenie Trybunału, wolność zrzeszania się jednostek jest tak ważna, że stan demokracji danego państwa można ocenić na podstawie sposobu, w jaki w teorii i praktyce wolność ta jest szanowana. Ze względu na ten ścisły związek demokracji, pluralizmu i wolności zrzeszania się, jedynie przekonujące i istotne dowody mogą przemawiać za jej ograniczeniem¹⁴. Ochroną na mocy art. 11 Konwencji objęte są nie tylko zrzeszenia, które przedstawiają stanowiska odbierane przychylnie i które uznawane są za nieszkodliwe, ale również zrzeszenia, które reprezentują poglądy mogące obrażać, szokować lub niepokoić¹⁵.

Podkreślenia wymaga również, że [REDAKOWANE] jako małoletnia, korzysta ze szczególnych gwarancji wynikających z **Konwencji o prawach dziecka** (dalej: KPD). Zgodnie z art. 13 KPD, **dziecko ma prawo do swobodnej wypowiedzi** – w tym swobodę poszukiwania, otrzymywania i przekazywania informacji oraz idei wszelkiego rodzaju, bez względu na granice, w formie ustnej, pisemnej bądź za pomocą druku, w formie artystycznej lub z wykorzystaniem każdego innego środka przekazu według wyboru dziecka. Wykonywanie tego prawa może podlegać pewnym ograniczeniom, lecz tylko takim, które są przewidziane przez prawo i które są konieczne dla poszanowania praw lub reputacji innych osób albo do ochrony bezpieczeństwa narodowego lub porządku publicznego, bądź zdrowia albo moralności społecznej. Art. 14 KPD nakazuje ponadto, by państwo respektowało prawo dziecka do swobody myśli, sumienia i wyznania, a swoboda ta może podlegać tylko takim ograniczeniom, które są przewidziane prawem i są konieczne do ochrony bezpieczeństwa narodowego i porządku publicznego, zdrowia lub moralności społecznej bądź podstawowych praw i wolności innych osób. Na mocy art. 15 KPD z kolei dzieci korzystają z prawa do swobodnego zrzeszania się i wolności pokojowych zgromadzeń, które to prawo może być ograniczone jedynie na zasadach określonych w tym przepisie.

Konwencja o prawach dziecka szerzej odnosi się również do prawa dziecka do nauki, podkreślając w art. 29 KPD, że nauka dziecka powinna być ukierunkowana m.in. na rozwijanie w jak najpełniejszym zakresie osobowości dziecka, szacunku dla praw człowieka i podstawowych swobód, jak również na przygotowanie go do odpowiedniego życia w wolnym społeczeństwie,

¹³ Zob. M.A. Nowicki, *Wokół Konwencji...*, tamże.

¹⁴ Zob. wyrok ETPC z dnia 17.02.2004 r. w sprawie *Gorzelik przeciwko Polsce*, skarga nr 44158/98, § 88.

¹⁵ Zob. wyrok ETPC z dnia 6.11.2012 r. w sprawie *Redefarn przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, skarga nr 47335/06, § 56.

w duchu zrozumienia, pokoju, tolerancji, równości płci oraz przyjaźni między wszystkimi grupami religijnymi. Komitet Praw Dziecka podkreśla w tym zakresie, że „przekraczając bramę szkoły dzieci nie tracą praw człowieka. Tym samym w toku ich edukacji należy m.in. respektować ich godność i umożliwić swobodne wyrażanie poglądów”¹⁶. Karanie dziecka ze względu na jego zgodną z prawem działalność i wyrażane poglądy jest tym samym sprzeczne z Konwencją o prawach dziecka.

Jak wynika z pisma pełnomocniczki przedstawicielki uczennicy – usunięcie z listy uczniów mogło mieć związek z odbywającym się poprzedniego dnia przesłuchaniem w związku z podejrzeniem popełnienia przez nią wykroczenia z art. 116 § 1a Kodeksu wykroczeń, a więc nieprzestrzegania ograniczeń określonych w przepisach o zapobieganiu i zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi – co małoletnia miała zrobić uczestnicząc w pokojowym zgromadzeniu publicznym. Helsińska Fundacja Praw Człowieka pragnie podkreślić, że zgodnie z art. 31 ust. 3 Konstytucji **nie jest dopuszczalne ograniczenie konstytucyjnych praw i wolności (do których należy wolność zgromadzeń) w akcie podustawowym, jakim jest rozporządzenie**. Co więcej, obecne przepisy ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi nie pozwalają na zakazywanie zgromadzeń opisanych w ustawie Prawo o zgromadzeniach. Wskazany w ustawie o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych zakaz organizowania widowisk i innych zgromadzeń ludności nie może dotyczyć się emanacji podstawowego politycznego prawa jednostki, jaką jest wolność zgromadzeń. Konstytucja RP nie pozwala bowiem na generalne ograniczenie wolności zgromadzeń nawet w wypadku ogłoszenia stanu klęski żywiołowej (art. 233 § 3 Konstytucji RP *a contrario*)¹⁷. W chwili obecnej żaden ze stanów nadzwyczajnych nie został ogłoszony, a więc generalne ograniczenie wolności zgromadzeń jest tym bardziej niemożliwe. Tym samym, udział w pokojowym zgromadzeniu nie powinien być postrzegany jako naruszenie przez małoletnią prawa, ani nawet jako przejaw demoralizacji¹⁸.

IV. PODSUMOWANIE

Mając na uwadze powyższe rozważania, Helsińska Fundacja Praw Człowieka pragnie stanowczo podkreślić, że korzystanie przez uczniów z wolności zgromadzeń i wolności zrzeszeń

¹⁶ Komitet Praw Dziecka, *General comment no. 1 (2001). Article 29 (1). The aims of education*, 17.04.2001 r., CRC/GC/2001/1, § 8.

¹⁷ Uwagi Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka do projektu rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii, <https://www.hflr.pl/wp-content/uploads/2020/05/uwagi-HFPC-rozporzadzenie-do-projektu-rozporzadzenia-RM-z-18.04.20.pdf> (dostęp: 10.05.2021 r.).

¹⁸ Zob. np. E. Rutynowska, *Dobro nieletniego a demoralizacja w kontekście zgromadzeń spontanicznych*, *Palestra* 3/2021, s. 61-68.

nie może być postrzegane jako działanie uzasadniające usunięcie ze szkoły. Udział w zgromadzeniach publicznych i członkostwo w organizacjach społecznych stanowi formę partycypacji w życiu publicznym chronioną na gruncie przepisów konstytucyjnych i konwencyjnych. Działania te nie mogą być zatem podstawą do wymierzania kar dyscyplinarnych, w szczególności nie mogą stanowić uzasadnienia dla wypowiedzenia umowy o kształcenie.

Aby zastosowanie kary dyscyplinarnej było zgodne z międzynarodowym standardem, konieczne jest, by sankcja taka była przewidywalna, proporcjonalna i zmierzająca do realizacji uzasadnionego celu, w zgodności z prawami uczniów. Konstytucyjne prawo zakładania szkół niepublicznych nie może być przy tym rozumiane jako usprawiedliwiająca dyskryminację uczniów ze względu na przekonania i karanie ich za korzystanie z przysługujących im praw.

Z przedstawionych powyżej względów pragniemy zwrócić się do Pani Kurator z prośbą o odniesienie się do opisywanej sytuacji. Jednocześnie wyrażamy nadzieję, że przedłożona opinia okaże się pomocna przy rozpatrywaniu tej, a także podobnych spraw.

W imieniu Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka

[Handwritten signature]

Helsińska Fundacja Praw Człowieka
PREZES ZARZĄDU
[Handwritten signature]
Danuta Przywara

